

A MÁTYÁS-EMLEKKÖNYV TEGNAP ÉS MA

M A JDNEM NÉGY ÉVTIZEDE, 1902-ben jelent meg a kolozsvári Megyetem tanára, Márki Sándor szerkesztésében az első „Mátyás király Emlékkönyv“ abból az alkalomból, hogy akkor leplezték le Kolozsvárott Fadrusznak Mátyás-szobrát. Az akkori ízlésnek megfelelően szép kiállítású, nagy kvart-kötetet Kolozsvár városa adta ki, s ehhez képest néhány helyi vonatkozású tanulmány is van benne. Jókai Mór versével kezdődik, s ezenkívül még néhány ünnepi beszéd is a szépirodalmat képviseli benne, eléggé történetietlen retorikájával. Hogy mennyire nem volt akkor még nyoma sem egységes nemzeti véleménynek olyan fontos történeti kérdésekről sem, aminő pl. középkori királyaink értékelése, erre jellemző az egyik ily cikk panaszja: az Árpádok kihalása után másfél századon át terrorizmus, vesztegetés uralkodott Magyarországon, az alkotmányos érzést elaltatták, a szívekből kiirtották a nemzeti önérzetet, s évtizedeken át országgyűlés nélkül igazgattak — az Anjouk és Zsigmond király! A szerző szerint Mátyás ezt a terrorizmust szüntette meg és helyreállította az alkotmányosságot. A negyven cikk legtöbbször szerzője azonban józanul korlátozta magát a saját szaktudományára; Fraknoi Vilmos, Csánki Dezső, Andrassy Gyula gróf, Marczali Henrik esszainek elképzelt rövid cikkeket írtak és egyes részletkérdések is feldolgozásra találtak. Így Mátyás keleti politikája (a nyugatról megfélemlítettek), Mátyás és az oroszok, az oláhok, Mátyás és Perzsia, a pápaság, Beatrix szerepe. A renaissance-ot idegen, Eugène Müntz írta meg, de külön tanulmányokat kapott a Corvin-könyvtár, a könyvnyomtatás, az iskolaügy és a ciszterciák (Békefitől, a többi szerzetes rendről nem esett szó), Dante, a latin nyelvű költészet és a magyar nyelv, Mátyás a krajnai népköltészetben (másutt nem), a cinkotai kántor és más anekdoták eredete. Feltűnő jelenség, hogy amíg mi a világháború előtti történetírásról általában azt tartjuk, hogy az inkább csak a háborúkkal, politikával, államélettel foglalkozott, s érdeklődése a szellemi, társadalmi, gazdasági múltra alig terjedt ki, addig a felsorolt témák túlnyomó része éppen ez utóbbi tárgykörökbe vág. Ez bizonyára a szerkesztő sokoldalúságának köszönhető, de Márkinak e sokoldalú érdeklődése nem volt sem elég mély, sem elég rendszeres, ami viszont érthetővé teszi azt, hogy a negyven cikk legtöbbször nem hatol be mélyebben a Mátyás-kor viszonyaiba, s megelégszik némely alapvonások publicisztikai tárgyalásával. Az Emlékkönyv túlságosan sok oldalát ölelte fel a történetnek és történettudományunk akkor még nem volt felkészülve sem a diplomáciai, sem a kulturális események alapos tárgyalására. Az Emlékkönyv itt is megcáfolja a közhiedelmet, mely szerint a világháború előtt történettudományunk beletemetkezett az adatokba. Ellenkezőleg, úgy látszik, az egyes szerzőknek csak igen fogyatékos anyag állott rendelkezésükre, s innen a kötetnek ma már félre nem ismerhető könnyű fajsúlya.

Az új Emlékkönyv, mely Mátyás király születésének ötszázadik évfordulójára Lukinich Imre szerkesztésében két nagy kötetben, Márki kötetét legalább ötszörösen felülmúló terjedelemben épp most jelent meg,¹ történetírásunk közbeeső, több mint egy emberöltőnyi fejlődéséhez képest sokszorososan kiterjedtebb kútforrás anyagra épült fel, semmint elődje. Ez különösen áll azon témakörökre, melyek a művelődéstörténetnek inkább egyes szélső területeit foglalják el és így, anélkül, hogy sérteni akarnák őket, a történet segédtudományainak is nevezhetők. Történetírásunk kiteljesedése

¹ Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. I. kötet 1-575 l., II. kötet i-523 l. A Korvin Mátyás magyar-olasz egyesület megbízásából kiadja a Franklin-Társulat.

főként ezekben a disciplinákban szemlélhető; ezek adják meg az új Emlékkönyv legerősebb színeit. Köztük maguk nemében szinte tökéletes munkák is találhatóak, melyeknek értékét csak növeli az, hogy sokszor csak gyatra vagy semmi előmunkálatra kellett támaszkodniuk. Ilyen a Mátyás ikonográfiájáról szóló tanulmány Balogh Jolántól, ahol régebbi előmunkálatokon túlhaladva, nem kevesebb, mint kilencven darab Mátyás-ábrázolás szakszerű leírását kapjuk, hiteles és nem-hiteles, képzeleti szobrok, domborművek, pecsétek, érmek, festmények, metszetek jegyzékét, melyet pontos okleveles eredetkutatás és finom művészeti értékelés egyképpen kísér. Tudományunk előtt ismeretlen talajon mozog Haraszi Emil nagy tanulmánya (szinte a Márki-émlékkönyv fele lapszámával ér fel) „Zene és ünnep Mátyás és Beatrix idejében“ címen. Egészen új világba pillantunk itt be. A szerző külföldi, főként francia és olasz irodalmi és kéziratok kútjain alapján rajzolja meg a burgundi és olasz ének-, zene- és táncművészet hatását Mátyás udvarára, felfeji az akkori zeneélet nemzetközi kapcsolatait, melyek semmivel sem maradtak el a mai hangversenyművészek, virtuózok és zeneszerzők nemzetközisége mögött. Az adatok tömkelegéből sikerül neki egyes nagy művészeket életre kelteni, akikről bizonyos vagy nagyon valószínű, hogy Mátyás udvarában is éltek és működtek. A budai és visegrádi udvarnak oly kitűnő zenészei voltak, hogy a leghíresebb zenebarát, Miksa császár, Mátyás halála után az ő szétszaladt muzsikusaiból állította össze zenekarát. Beatrix királyné nápolyi zenészeket, bohócokat, énekeseket tartott maga mellett, még férje halála után is; úgylátszik, Nápolyba távozásával magával vitte őket. A Mátyás korabeli renaissance-életbe e téren is csak új színeket hozott a királyné; az igazi alkotó Hunyadi volt. Ének, zene, tánc nélkül az akkori élet vidám, tragikus és groteszk eseményei nem múlhattak el; Haraszi előadásából, egyenes adatai és analógiái segítségével ugyanoly szín pompás udvari életet, sőt a városokat és középosztályt illetőleg is ugyanazon világi értelmű élvezetvágyat, gyönyörhajhászatot, s annak kifinomult és mégis brutális kielégítését ismerjük meg hazánkban is, mint aminőt már a Rajnától nyugatra Huizinga, s jóval előtte Froissart és krónikás társai leírtak. Különösen érdekes—szinte monumentális új adattömeg—V. László királyunk magyar követének tours-i vendégeskedése, akik 'VII. Károly francia király leányának kezét kérték meg uruk számára. Haraszi munkáját értékessé teszi az egykorú hangszerek és azok különböző elnevezéseinek pontos ismerete, ami több helyütt korábbi kutatóink tévedéseinek kiküszöbölésére vezet. Így törli ki az életből Nyáry, Csánki és Berzeviczy „citerá-sait“, megállapítva róluk, hogy — selyemszövők voltak. Mátyás fennmaradt orgonájának kérdését is tisztázza, a budai udvarban élő improvizátorokét is, akiknek az volt a foglalkozásuk, hogy verseket mondtak, azokhoz dallamot is találtak és azonnal elénekelték. Az udvar ez eddig alig ismert zenekultúrája és hatalmasan lüktető szellemi élete középpontjában mindegyre megjelenik, vezet és ösztönöz, beszél és mindenkit irányít, gyakran még táncol is a nagy király, akinek arcképét Haraszi kutatásai után sokkal teljesebben rajzolhatja majd az, aki készen fogja kapni az Emlékkönyv adatait.

Haraszi és Balogh Jolán tanulmánya sokat mond annak, aki történet-tudományunk jelen állása iránt érdeklődik. Megtanuljuk, hogy nagyszerű szakembereink vannak, akik a történeti életnek addig elhanyagolt, eldugott területein kitűnő módszerekkel dolgoznak, specialisták módjára uralkodnak saját területükön, óriási irodalmat kritikai érzékkel dolgoznak fel és oly elmélyült szakismeretekkel, hogy a történet általánosabb kutatójának ugyancsak össze kell szednie figyelmét, hogy fejtegetéseiket végig követhesse. Pedig erre nagyon is szükség van, mert e félreeső terekről a történetírás megszokott központi terei is új, éles világítást nyerhetnek. Zene, ének,

tánc, ábrázolás, pénzek (erről Huszár Lajos irt) kétségtelenül elhanyagoltabb témakörök, mint a könyvtár, kéziratok, nyomtatványok, könyvkötés kérdései; ez utóbbiakra már az utolsó húsz esztendőben elvégezték a szakemberek azt az alapvető munkát, melyet Harasztinak most kellett elvégeznie. Így aztán az új Emlékkönyv ezekről a dolgokról inkább csak rövid összefoglalásokat hozhat, melyeknek azonban megvan a tekintélyük, mert azok Írták, akik már korábbi tanulmányaikban elmélyítették tudásukat speciális témaköreiket illetőleg. Ilyenek az Emlékkönyv második kötetének szerzői, Horváth Henrik, aki a Mátyás-korabeli magyar művészetet írta meg, Fitz József, Mátyásnak mint könyvbarátnak megrajzolója, Hoffmann Edith, aki Mátyás könyvtárát, Végh Gyula, aki a Corvin-kötéseket dolgozta fel — mindnyájan korábbi felfedezéseik végső eredményeit mondják el azzal a nyugodt, tartózkodó öntudattal, melyet hosszú évek sikeres munkája nyújt. Közöttük Horváth Henrik tanulmányát külön ki kell emelnünk, mert ő egyrészt a legújabban előkerült budai és budakörnyéki, esztergomi és más leletek segítségével egészen új anyagot is hoz, másrészt pedig a szellemtörténet eszközeinek teljes kihasználásával a 15. század magyar művészetét, s annak az akkori társadalmi élettel való kapcsolatait a ma elérhető legtekélyesebb módon állítja elénk, ő és a Mátyás humanizmusáról szóló fejezet szerzője, Kardos Tibor a történeti élet színpompás spektrumát bontja szét előttünk, mindegyik a saját tárgyából kiindulva, melynek komplikált kapcsolataival nagyon is tisztában van és nem riad vissza attól, hogy az emberi élet gomolyából minden egyes kis fonalat kifejtse, ami csak távolról is érinti és keresztezi a téma a humanizmus és a képzőművészet köreit. Horváth Henrik adatai tömegéből nemcsak a 15. századi magyar művészet képe bontakozik ki, melyben román művészet, gótika és renaissance alig választhatók el egymástól; a századvég és az új század kedvelt, de egymással szemben álló kutatási módszereit, az emlékek egykorú, okleveles eredetvizsgálatát és a stíluskritikát egyformán alkalmazza és egyesíti a művészi alkotás technikai kérdéseinek megoldásával, valamint a társadalmi háttér rajzával és a szellemtörténeti kapcsolatok modem felfejtésével. Még nagyobb sokoldalúságot biztosít neki a régiségek, kőmaradványok, s az érmék tanúságának felhasználása, nem kevésbé eredményesen használja fel az iparművészetnek ötvös, üveg, agyag, textil emlékeit, vagy pedig a Corvin-könyvtár építészeti elméleti műveinek tanúságait. Művészek, műalkotások, megrendelők, műpártolók sorbaállítása után most már bizonyossággal közli velünk, hogy a túlnyomóan gótikus templomépítészet kivitelezői hazai mesterek voltak, a Mátyás hatása alatt túlnyomóan renaissance profán építészetet pedig olasz mesterek és ihletések alkották meg; a német művészet hatását illetőleg, ami tudvalevőleg ma erősen vitatott kérdés, elismeri a tényleg meglévő kapcsolatokat, de élénk világot vet a magyar művészet akkori függetlenségére is. Művészet és társadalom kölcsönhatását elsősorban szellemi téren keresi, a német szellemtörténet segélyével, akárcsak Kardos, aki Horváthhoz hasonlóan szellemi vonalakat rajzol be Mátyás korába, melyek messziről, az Anjou-királyoktól és Zsigmondtól indulnak el és csomópontjaikon keresztül érintkeznek az egykori nyugati, főként olasz szellemi élettel. A humanizmus nehezen körvonalazható gyűjtőfogalmából egymásután mutatja be Kardos a „keresztény humanizmust“, a még egyházi szellemű heroikus keresztény műveltséget, Mátyás ifjúkori emlékeinek talaját, melytől az antikvitás és attól meghatározott új vallásosság eltávolította; szóba kerül a Nagy Sándor-hatás, a trionfo-eszme, melyeken Mátyás magyaros római életstílusa és hatalmi gondolata alapult, s végső fokon a humanizmus erkölcsi értékrendszere, a „humanitás“, a virtus fogalmával és a lelki harmóniára törekvéssel. Ezeken a szellemi jelenségeken építi fel Kardos biztos kézzel, mert előtte

alig felhasznált, félreeső verses és prózai, kéziratossá és okleveles szövegek felhasználásával, Mátyás udvari életét, annak unaloműző foglalatosságait és időtöltéseit, a platói filozófiától a szerelmi dalköltésen át a kertépítésig s az asztrológiától az udvari bolond és törpe bukfencéig. Haraszi mellett Kardos és Horváth tanulmánya módszertanilag is tanulságos, eredményben is legtöbbet nyújt; mindhárman új színekkel látják el a történet Mátyás-portróját, a két utóbbinak stílusa is hozzánemeseedik tárgyához, a szellemi világ egy-egy szektorához. Annál primitívebb az asztrológiát tárgyzó cikk, nem kielégítő a „Mátyás a szépirodalomban. . című cikk, a Mátyás korabeli magyar irodalomról szóló tanulmány is csak művelt vádat maradt, részben Horváth János szép könyvére támaszkodva. Feltűnő hiánya az Emlékkönyvnek, hogy Mátyás alakjának a történettudományban tükröződő változásaival nem foglalkozik, holott a Márki-féle kötet legalább Bonfinit és Heltait, mint a király történetíróit külön is tárgyalta. Így eshetett meg, hogy a Hunyadiak kora nagy történésezéről, gróf Teleki Józsefiről sincsen szó.

Szellemi élet, művészet, tánc, zene bármily tanulságos is, nem vezet be a történeti élet központjába, ahol mégis csak lefolyik egyéniség és tömeg cselekvése és szenvedése. Hunyadi Mátyás egyéniségéről nem készült tanulmány, életét és „gestáit“ sem mondja el senki, pedig Fraknoi Vilmos Mátyás életrajzának megjelenése óta éppen félszázad telt el s azóta történet-szemléletünk még az eseménytörténet vasvázat is bizonyára másnak látná — ha megnézné. Mátyást mint hadszervezőt és hadvezért szerencsére külön bemutatja kitűnő hadtörténésszünk, Gyalóky Jenő, aki mintaszerű kritikával rostálja meg a ránk maradt csekély és megbízhatatlan anyagot és több helyütt megállapítja a „non liquet“ ítéletet, aminek kimondásához szigorú önfegyelem és az igazság nagy szeretete kell a történész részéről. Igen érdekesek megállapításai Mátyás tüzérőségéről, helyesebben arról, hogy a nagy király, a szellem világában elfogulatlan újító, még nem ismerte fel a tüzérőség jelentőségét, ezért nem is tudott várakat elfoglalni csak körülzárással és ágyúi még mindig csak kőgolyókkal „törték“ a török, német, cseh falakat. A Mátyás-probléma egy másik központi kérdését világítja meg Galla Ferenc Mátyás és a Szentszék viszonyáról szóló tanulmányában, a Gyalókyéhoz hasonló objektív tárgyismerettel és a témához való fegyelmezett hűséggel. Ezt a kérdést az előző nemzedékben részletesen is tárgyalta Fraknoi Vilmos; Galla tanulmánya nemcsak elmélyült kutatás dolgában, hanem sokkal szélesebb perspektívában is különbözik Fraknoiétól. A középkor alkonyát tudvalevőleg végigkísérte a fejedelem és a pápa közti harc mindegyik államban, melynek során a világi és egyházi hatalom elhatárolódott és emellett az Egyház reformációja és az az állam teljes laicizálódása is megindult. Ezekbe a nagy távlatokba helyezi be Galla Mátyás egyházpolitikáját s a pápasággal folytatott érintkezései mellett a törökök és a cseh eretnekek elleni harc történetét is megrajzolja. Mátyás eltávolodását a pogány elleni harc gondolatától Galla realiztikus pillantással fogja fel, ami annál fontosabb, mert különben ezt a főbenjáró kérdést, Mátyás álláspontját a török elleni és a császár elleni, tehát keleti és nyugati támadást illetőleg egyik tanulmány sem vizsgálta meg részletesen. A Hunyadi-uralomnak bizonyára épügy szüksége volt a külső, diplomáciai megalapozásra, akárcsak a belső rend szilárdságára; annál sajnálatosabb, hogy Mátyásnak egész Európát átfogó diplomáciáját csak egy aránylag rövid tanulmány méltatja Horváth Jenő tollából, aki azonban csak a nyugati diplomáciával foglalkozik s bár ennek keretében pl. a velencei kapcsolatokról érdekes ötletei vannak, a kérdést már azért sem oldhatja meg kielégítően, mert hiszen Mátyás nyugati politikája lengyel és török, vagy akár oláh és orosz diplomáciájától elszakítva semmiképp sem érthető meg. A magyar-román viszonyt külön

rajzolja mindkét Hunyadi korában az Emlékkönyv egyetlen egész fiatal szerzője, Elekes Lajos, aki a román irodalom és kútfők ismerete alapján rendkívül érdekes tényekkel gazdagította tudományunkat, amellet témájával kapcsolatban tudóshoz illő becsületességgel fáradozott a nemzetiség középkori megjelenési formáinak elvi megállapításával. Ezen meg gondolá-sait másik tanulmányában alkalmazta, a Hunyadi-család eredetét vizsgálva; nézete szerint Hunyadi János atyja havasalföldi bojár, esetleg vajdai, fejedelmi családból származott, de Havasalföldről magyar környezetbe áttelepülve, fiát már nem a vérségi leszármazás, hanem a nevelés, a katolikus vallás, a magyar ferencesek, a magyar rokonok és barátok befolyásolták anynyira, hogy a megmagyarosodott Vajknak, aki különben szláv vagy akár türk vérségű is lehetett, mint havasalföldi ember, a fia, János már magyar volt (nem pedig lett). Elekes még küzd az anyaggal és a történeti stílussal: néhol feleslegesen bizonyít és gyakran stilizáltan fejezi ki magát; de ezt a két fiatalos tanulmányt olvasva sajnáljuk, hogy más fiatal szerző nem jutott az Emlékkönyvben szóhoz.

Külön jelentősége van Mályusz Elemér nagyterjedelmű tanulmányának, a Hunyadiak korabeli magyar társadalomról, melyhez azonban, tartalmának megfelelően, hozzátette alcímként: „A hűbériség és rendiség problémája“. Tényleg Mályusz munkája csak végén ér el Mátyáshoz, mint aki a vármegye átalakításával és más rendelkezéseivel a magyar rendiség tulajdonképpen kialakítója volt; őt megelőzően a rendiség kezdeteit s ez előtt még a hűbériség kifejlődését és átalakulását nyomozza, tehát alkotmány- és társadalomtörténetet ad legalább a XIII—XIV. századtól kezdve. Mályusz itt teljessé tette elképzelését középkori államéletünk és társadalmunk korszakairól: a tőle karizmatikusnak nevezett régi korszak után következett a hűbéri és a rendi, mely utóbbi, az eddigi nézetekkel ellentétben, szerinte csak a 15. század közepén, éppen Mátyás korában alakult ki. A hűbériség feltételezésével Mályusz ellentétbe kerül főként az alkotmánytörténeti kézikönyvek jogtanár szerzőivel, akik a magyar hűbériség elutasításával valami immanens alkotmányosságot, jogtörténeti misztikát akarnak feltételezni. Komoly történészeink azonban nem idegenkedtek a feudalizmus fogalmától; Szalay László és Salamon Ferenc egykép úgy találták, hogy nálunk a hűbériségnek egy magyar formája élt és szükségesnek tartották ennek kifejtését. Mályusz most nagy erudícióval, sokatmondó és találó kiadatlan adatok felhasználásával fogott munkához s úgy látszik, ez a tanulmánya eddig legjobban átgondolt és kiérlelt műve. Nagyobb mértékben valószínűsítette a hűbériség tényleges jelenlétét, mint elődjei; Mátyás nemességpártoló politikáját is szélesebb alapokon rajzolta meg. Különösen tanulságos nála a főúri osztály függetlenedésének rajza, mely Hunyadi János nemzedékében érte el tetőpontját, — a Mályusztól felhozott példák és életpályák kiegészítik és továbbviszik Hóman Bálint alapvető fejtegetéseit. Ugyancsak hasznos és szükséges módon mutatott rá Verbőczinek a tényéktől elrugaszkodó konstruktív munkájára; a Jagelló-korbeli köznemesi programok dicsérete azonban már kissé formalisztikusnak látszik; ő maga is elismeri, hogy az ország sorsa a tetteken fordult meg, s ilyenektől a nemesség is tartózkodott. Ez a formalisztikus gondolkodás úgy látszik kapcsolatban van Mályusz theoria-kedvelésével, s közelebről a századforduló óta kifejlődött német alkotmány- és társadalomtörténeti elvek követésével. A múlt század 90-es éveiben kezdődtek azok a polémiák, amelyek során Below és Lamprecht, Schmoller és Rachfahl és mások elsősorban a középkor problémáin kialakították a modern német alkotmány-társadalom-közigazgatás-gazdaságtörténet alapelveit; ezek egy részének szociológiai formulázást Max Weber adott. A német történeti módszer nagy kivirágzása volt ez, Ranke óta a legnagyobb,

s mi magyarok, akik a század elején Tagányi Károlyt követve fordultunk ez irodalomhoz, sokat tanultunk belőle. Ma már a német tudományban rég elült a harc, s Below-ék utódai, a második és szinte a harmadik nemzedék, német alaposággal szétszedték mestereik eredményeit, hogy újjáalkossák, de ezek az új eredmények már inkább csak konstrukciók, sémák, nem igazi realitások. A német alkotmány- és gazdaságtörténet, akár csak a politikai történet is nyugvóponthoz jutott; az új csira még nem látható. Mályusz Elemér ennek az iskolának fogalmait alkalmazva, bizonyára logikusan jár el, ha azt hiszi, hogy amint a századfordulón és azóta tisztázták a német történetre a hűbériség és rendiség fogalmait és korszakait, úgy kell most nálunk is tisztázni (kérdés azonban, hogy a mi tudományunknak is végig keilte járnia a német alkotmánytörténet útjait?). Tanulmányának azok a részei, ahol magyar anyagát használja, ezt a célt valóban jól is szolgálják, de ahol német mintái után periódusokat konstruál, ott mintha elszakadna a realitástól és korunk szükségleteitől. Korszakelnevezései érdekében élénken vitatkozik Hómannal és Váczy Péterrel, bár például „karizmatikus“ korszakot feltételezni a magyar történetben nem kevésbé idegenszerű, mint Váczy Péter „szimbolikus államszemlélete“. A könyveknek általában kevesebb befolyásuk van egy-egy belsőleg fejlődő tudományágra, mint Mályusz gondolja, aki szerint történészeinket az tartotta vissza eddig a magyar hűbériség felismerésétől, hogy Below egy könyvében tagadta a német hűbériség létét. Minden theoria szürke vagy elszürkül, még a Max Weberéi is.

Mályusz tanulmányának általánosabb lévén célja, nem is rajzolja meg részletesen a Mátyás-korabeli társadalmi mozgalmakat; hasonlóképpen hiányzik az Emlékkönyvből a kormányzás- és közigazgatástörténet, semmit sem találunk a korszak gazdaságtörténetéről. Felsorolva ezeket a hiányokat, távol legyen tőlünk, hogy a szerkesztőtől kérjük számon. Lukinich Imre nagy és eredményes munkát végzett a két hatalmas, szép és ízléses kötet kiadásával; ez az új Emlékkönyv kívül-belül méltó Mátyás király történeti jelentőségéhez és nálunknál nagyobb és szervezettebb nemzetnek sem kellene miatta szegyenkeznie. Hogy a kép mégsem teljes és sok minden hiányzik belőle, arról nem a szerkesztő tehet, hanem történetírásunk jelen állása, mely inkább kedvez a szorosabban vett művelődési viszonyok rajzának, semmint az egyéniség, az események és az államélet kutatásának és nagyobb méretű festésének. A szellemi irányok gyors változására mi sem oly jellemző, mint az a tény, hogy történettudományunk nesztora, Károlyi Árpád, Istennek hála, még körünkben időzik és még folytatja már szinte klasszikussá vált munkásságát, melynek központjában épp az államélet, kormányzás, közjog, közigazgatás problémái vannak, amikor ugyanezek a többi kutató érdeklődési köréből szinte teljesen kiestek. Az ő irányától a század elején Tagányi Károly példájára fordult a kutatás a társadalom, gazdaság, néprajzi élet felé, amire bizonyára szükség is volt, de arra már nem volt szükség, hogy az előbbi felfogástól előnyben részesített problémákat elhanyagoljuk. A történettudomány szakszerű művelői manapság rendkívül nagy ismeretlen anyagot dolgoznak fel az európai analógiák alapos felhasználásával, de a képből, mit festenek, szinte teljesen hiányzik az államegyéniség és a magánegyenység. Előadásuk középhelyet foglal el az aktakiadás és a történeti narráció között, s ember legyen az az olvasó, akit a latin kifejezések és szövegek kritikai vizsgálata, elvont társadalom- és gazdaságtörténeti magyarázatok le tudnak kötni. Ez utóbbiakon nagyon is meglátszik a német társadalom- és szellem-történettől tanult konstruáló hajlandóság, elvont sematizálás, minek következtében történeti munkáink nagy része ma nem a múlt realitását nyújtja, hanem az abba vont „racionális vonalakat“. Kétségtelen, hogy erre is szükség van és bizonyos, hogy nem egy ily „olvashatatlan“ értekezés sokkal

előbbre vitte a tudományt, mint a nagyközönség számára érdekesen megírt kötetek egész sora, de ebből még nem következik, hogy a „historia“ lényegét félreismerjük. A história végső elemzésben a múlt előadása, tehát elbeszélés, ennek főtárgyát pedig mindig az ember és az ő közösségeinek cselekvései képezték. Ha történettudományra gondolunk, mégis csak Thukydides, Caesar, Tacitus, Voltaire, Michelet, Ranke „elbeszélő“ munkái jutnak eszünkbe, aminthogy nem is mondható egészséges állapotnak, ahol egy nemzet tudósai nem törekszenek a nemzeti múlt ilyen szinoptikus feldolgozására és megelégedésnek az élet forgácsainak mikroszkópikus vizsgálatával. £ sorok írója tisztában van ez elhanyagolt műfaj nehéz voltával, mégis szükségesnek látja a figyelmet rá irányítani abban a hitben, hogy ha a szükséglet tudatossá válik, bizonyára fognak akadni a fiatalabb kutatók közt olyanok, akik egyszer majd képesek lesznek e szükséglet kielégítésére. Éppen nemzeti szempontból lett volna jelentős, ha a Mátyás-jubileumra az Emlékkönyv mellett megjelent volna a Mátyás tetteit, egyéniségét és korát történetírói művészettel feltáró „elbeszélő“ munka is. Uraim, ifjú történészek, nem szégyen ám Taine, Macaulay és Treitschke, Szalay László és Horváth Mihály mintájára megpróbálni az adatok elmondását is, nemcsak tisztázását és felfejtését! Nem áll az a gyakori ellenvetés sem, hogy „még nem érkezett el a szintézis ideje“, mert még nincs elég adat együtt. Először is soha sincs elég adat együtt, azaz a holnapi kutató, akinek több adata lesz, feltétlenül okosabb is lesz, mint mi vagyunk, aminthogy mi is csak hasonló, chronologiai alapon vagyunk okosabbak a tegnapi tudósnál; másodsor pedig a tudományos munka minden fázisában lehetséges a keresztmetszet.

Ilyen keresztmetszettel készített, a Mátyás-jubileumra Joó Tibor „Mátyás és birodalma“ című könyvében.¹ Ez sem elbeszélő mű, nem mondja el az eseményeket, nem közöl tényeket és történeti folyamatokat; a szerző eredetileg történetfilozófus, aki azonban iparkodik a magyar múlt szellemébe belemélyedni, s e törekvésének eredménye volt nemrégén a magyar nemzeteszéméről írt érdekes könyve. Jelen munkáját történetpolitikai tanulmánynak nevezi, melynek feladata egy adott esetben megmutatni, mi az, ami a nemzeti élet összes mozzanatainak közös értelmet ad, azaz mi a nemzet sorsa, hivatása az egyetemes emberiségben. Joó szerint ezekre a kérdésekre nem az utóbbi századok, hanem csak a középkor tud választ adni, amikor még szabad, ép, igazi magyarok formálták sorsunkat, s ennek a diadalmas kornak nagy kivirágzása Mátyás egyénisége, renaissance-a és birodalma. Egyéni és korrajzot ad tehát, de nem narrative, hanem a fentírt szokás szerint elvont vonalak vázára aggatva. De meg kell adnunk, hogy az anyagot igen jól használja fel, magyarázatai világosak, tartalmasak, s a külpolitika és háborús célok összefoglaló vizsgálatával az Emlékkönyv egyik hiányát is pótolja. Az igaz, hogy nézetem szerint aligha áll meg végső következtetése, mely szerint Mátyás mindenképp békét és jószomszédságot akart a némettel és háborút a törökkel. A valóságban a némettel háborúskodott, a törökkel többnyire békében élt. Annyi bizonyos, hogy amennyire az elvont, konstruktív módszer engedi, Jóéna sikerült történeti levegőbe állítania Mátyást, udvarát, barátait, ellenségeit, a magyar társadalmat és az egész magyar sorsot. Csak néhol kever előadásába oda nem illő szellemtörténeti kategóriákat, így amikor Vitéz és Janus Pannonius elpártolását jellemezve a „zsamokölés romantikáját“ fedezi fel lelkük mélyén. Előadása választékos, gyakran erőre törekvő és a nemzeti érzés melegétől áthatott. Egészben véve jobban és nagyobb sikerrel alkalmazza a múlt nagy tárgyaihoz illő történeti stílust, mint történészeink legtöbbször. Könyve új színt hoz irodalmunkba, s ez az új szín nem felesleges.

SZEKFI GYULA

¹ Athenaeum, 1-166. old.